

İki Buçuk Asır Önce Çiçek Aşısı", *GDAAD*, I (1972), s. 253; a.mlf., "The Yalis (Waterside Residences) and Boats of Edirne", *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden*, IV, Stockholm 1979, s. 99-101; Osman Nuri Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul 1937, s. 22, 91, 280, 360; a.mlf., "Dr. Rifat Osman Bey", *İstanbul Belediye Mecmuası*, sy. 71-72, İstanbul 1930, s. 416-417; Cevdet Çulpan, *Tosyavîzâde Dr. Rifat Osman: 1874-1933, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1959; Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, Ankara 1987, I, 275, 346-347; Ratip Kazancıgil, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne 1994, s. 10, 12 vd.; Ahmed Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver (Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri) 1898-1986*, İstanbul 1994, s. 155-160; Semavi Eyice, "Edirne (Mimari)", *DİA*, X, 432, 434.

AHMET GÜNER SAYAR

RIFAT SÜLEYMAN EFENDİ

(ö. 1139/1726'dan sonra)

Bestekâr, devlet adamı.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. Adı Süleyman, mahlası Rifat'tır. Üsküdarlı diye de tanınır. On yedi yaşında hıfzını tamamlayıp dinî ilimlerde öğrenim gördükten sonra kadılık makamına kadar yükseldi. Bu sebeple Kadı veya Molla olarak da anılır. III. Ahmed devrinin müsikîşinasları arasında önemli bir yeri olan ve özellikle sesinin güzelliğiyle bilinen Rifat Süleyman Efendi ayrıca bestelediği eserlerle meşhur olmuş, daha çok din dışı besteleriyle tanınmıştır. Esad Efendi onun beste, semâi ve şarkı formunda yirmi kadar bestesinin bulunduğunu kaydetmiş (*Atrabü'l-âsâr*, vr. 14^a). Sadettin Nüzhet Ergun ise Rifat Süleyman Efendi'yi dinî eser bestekârları arasında saydıktan sonra râhatülervah makamındaki durağı ile eviç makamındaki ilâhisinin güftesini vermiştir (*Türk Musikisi Antolojisi*, I, 125, 322, 323; ayrıca bk. Müstakimzâde, vr. 107^b). Rifat Süleyman Efendi'nin vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Mehmet Suphi Ezgi, 1139 (1726) tarihli bir fasıl mecmuasında isminin geçmesi dolayısıyla onun bu tarihte hayatta olması gerektiğini belirtmiştir (*Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, I, 87). Bestelerinden bazılarının güftesi kendisine ait olan Rifat Süleyman Efendi'nin günümüze on bir bestesinin ulaştığı bildirilmektedir. Bunların altısı beste, diğerleri semâi formundadır (*BTMA*, II, 235). Suphi Ezgi onun kürdî, segâh ve uşşak makamlarındaki besteleriyle bûselik aşiran yürük semâisinin notalarını vermiştir (*Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, I, 86-87, 90-92, 175-176; IV, 66-68).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebüshakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., nr. 6204, vr. 14^a; Şengül Sağman, *Müstakimzâde'nin "Mecmûa-i İlahiyyât" Adlı Güfte Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2001), MÜ Sosyâl Bilimler Enstitüsü, vr. 107^b; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933-40, I, 86-87, 90-92, 175-176; IV, 66-68; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 125, 322-323; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Beste-kârı*, İstanbul 1993, s. 48; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, I, 439; Öztuna, *BTMA*, II, 235. DİA

RİHLE

(bk. SEYAHATNÂME).

RİHLE

(الرحلة)

Hadis öğrenmek için yapılan yolculuklara verilen ad.

Sözlükte "yola koyulmak; bir şeyin sırtına binmek" anlamlarındaki *rahl* kökünden türeyen *rihle* kelimesi, terim olarak "hadis öğrenmek (talebül'-hadis) ve râvi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma" mânâsında *er-rihle fi talebül'-hadis* şeklinde kullanılır. Bu yolculuğa çıkan kimseye *râhil*, bu maksatla çok yolculuk yapanlara *rahhâle*, *ruhle*, *cevvâle*, *tavvâfûl'-ekâlim* denir. Rihle muhaddislerle görüşmek, mevcut rivayetleri derlemek ve hadisle ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla yolculuk yapmayı da ifade eder. Tanınmış pek çok musannif, önceki hadis mecmualarında mevcut hadisleri dinlemek ve rivayet icâzeti almak üzere uzun yolculuklara çıkmıştır (Sezgin, s. 37, 75-77). Goldziher, rihleyi ilk üç asırda çeşitli bölgelerdeki şifahî hadis kültürünü derlemek için yapılmış faaliyetler olarak kabul etmiş olup (*Muslim Studies*, II, 165-167) onun bu değerlendirmesi, ilk üç asırdaki ilim yolculuklarını sadece şifahî rivayetlerle sınırlı tutması ve yerel hadis kültürünü toplama şeklinde algılaması dolayısıyla yanlıştır.

Rihlenin meşruiyetine, genellikle Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığı üzere Hz. Mûsâ'nın yol arkadaşı gençle birlikte ilim uğrunda yolculuk etmesi (el-Kehf 18/60-82) ve bir bedevinin Resûl-i Ekrem'e gelerek elçisinin söylediği sözleri tahkik etmesi (Müslim, "İmân", 12) delil gösterilmiştir. Buhârî ise *el-Câmî'u's-ş-şahîh*'inde ("İlim", 26), bir kadının Ukbe b. Hâris'e hem kendisine hem yeni evlendiği hanımına süt emzirdiğini söylemesi üzerine onun bu iddiayı Resûl-i Ekrem'e sormaya gelişini rihleye delil gösterir. Rihlenin akfî dayanağı ise elde edilen

âfî isnadlar sayesinde seneddeki râvi sayısının azalması sebebiyle rivayetteki yanlış ihtimalinin de azalacak olmasıdır. Öte yandan bazı hadis âlimleri, daha çok râvinin tenkidıyla meşgul olmanın münekkidi daha derin araştırmaya ve titiz davranmaya sevkedeceği gerekçesiyle nâzil isnadı makbul saymış, fakat daha fazla rivayet toplamak amacıyla yapılan rihleyi gereksiz bulmuştur. Rihlenin âfî isnad elde edilmesi yanında bir diğer faydası da meşhur hadis hâfızlarıyla tanışarak onlardan faydalanmaktır (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, II, 223).

Rihlenin ilk uygulamaları Resûl-i Ekrem dönemine kadar gider. Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu duyan bazı kimşeler onu tanımak, Kur'an'ı, İslâm esaslarını ve yeni dinin tatbikatını öğrenmek amacıyla yanına gelirler, ihtiyaç duydukları bilgileri öğrendikten sonra kabilelerine dönüp oradakilere anlatırlardı. Her ne kadar bu seyahatler İslâmiyet'i öğrenmeye yönelik ise de bu vesileyle hadis de öğrenilir ve diğer insanlara öğretilirdi. Bilinen anlamıyla rihle faaliyeti başlamadan önce özellikle hac ve umre ziyareti dolayısıyla Hicaz'a gelenler, gerek yolculukları sırasında gerekse mukaddes topraklarda hadis ehliyle karşılaşmış onlardan hadis öğrenirlerdi. Rihlenin daha çok rivayet almak veya rivayeti teyit etmek amacıyla yapılması tâbiîn dönemine rastlar. Ancak bazı çağdaş müelliflerin iddialarının aksine (Hamza Abdullah Melîbârî, s. 87-88) Hz. Peygamber'in vefatından sonra hadis öğrenmek için hac güzergâhı dışında yolculuk yapılması işi bazı sahâbîlerle sınırlı değildir. Ashabın kendi aralarındaki yolculukları, Resûlullah'tan bizzat duydukları haberleri arkadaşlarının bilgisiyle kontrol etme ve duymadıkları bir haberi ilk ağızdan dinleme düşüncesine dayanmaktaydı. Resûl-i Ekrem'in ilim öğrenmeye teşvik etmesi ve ashabin bir tek hadis için bile seyahate çıkması tâbiîn neslini etkilemiş, onların bu uygulaması VI. (XII.) yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

Hadislerin II (VIII) ve III. (IX.) yüzyıllarda büyük ölçüde hadis külliyatı şeklinde derlenmesinden sonra da rivayetin geçerli olabilmesi için hadislerin bizzat hocadan alınması şartı aranmış ve bu amaçla rihlelere devam edilmiştir. Hıfz, kitâbet ve icâzetin birbirini takviye edecek biçimde varlığını sürdürmesinde rihle çok önemli katkılar sağlamış, ancak zamanla yazma işinin belirli esaslara bağlanması, icâzetle kitapların rivayete izin verilmesi, kitaba olan güvenin artması gibi hususlar rihlelerin azalmasına yol açmış ve Ebû Abdullah İbn

Mende (ö. 395/1005) yoğun rihle dönemi- nin son temsilcilerinden sayılmıştır. II-IV. (VIII-X.) yüzyıllar arasında en hareketli dö- nemini yaşayan rihle geleneği kısmen de- vam etmiş, büyük hadis mecmualarının tasnif edilmesinin ardından V. (XI.) yüzyı- lın ortalarından itibaren medreselerin, VI. (XII.) yüzyılın ortalarından itibaren dârül- hadislerin kurulmasıyla ilim yolculuğuna çıkma âdeti sona ermiş, dârülhadislerin yaygınlaşmasından sonraki rihleler belirli kitapların rivayet icâzetini almak için yapılmıştır.

Fetihler dolayısıyla pek çok ülkeye dağı- lan sahâbîlerin bildiği hadisler rihleler sa- yesinde kaybolmaktan kurtulmuştur. Öte yandan bu yöntemle tek bir hadisin çok sayıda tarikine ulaşmak, bilinmeyen riva- yetleri elde etmek, âlî isnada sahip olmak, zabt kusurundan dolayı zayıf kabul edilen hadisin başka tariklerini bularak onu tak- viye etmek, âlimlerle bilgi alışverişinde bu- lunarak hadislerin illetleri, cerh ve ta'dlîli gibi konularda yeni bilgiler elde etmek, olayı bizzat yaşamış sahâbîye veya ondan edinilmiş bilgiye ulaşarak hadislerin vürûd sebeplerini öğrenmek, râvîlerin hayatları- na dair bilgilere ulaşmak mümkün olmuş, böylece tabakat literatürü zenginleştiril- miştir. Rivayet edilen metinlerin ortak va- sıfları rihleler sayesinde anlaşılabilir, hadis- lerin ifade tarzı tesbit edilmiş, icmâ edilen uygulamalarla şâz ve münker rivayetler or- taya çıkmıştır. Metinleri birbirine benze- yen hadislerin sıhhat derecesinin artması-yla uygulama farklılıkları kalkmış, güve- nilirlik derecesine göre rivayetlerin arası- telif edilmiştir. Rihle İslâm ülkeleri arasın- daki bağların kuvvetlenmesinde ve kültür birliğinin sağlanmasında da etkili olmuş- tur. Rihle muhaddisin hem ilmî hem in- sanî açıdan kemale ermesini sağlayan bir faaliyettir. Hadis rivayetiyle ünlü bir âlimin üstün edebini, dini yaşama tarzını ve ka- biliyetlerini görmek râvî üzerinde olumlu tesir bıraktığı için pek çok kimse fazilet ehli ulemâyı tanımak, onları kendine ör- nek almak için ilim yolculuğuna çıkmıştır. Öte yandan rihleler sayesinde hadis külli- yatı oldukça erken bir dönemde toplan- mış, sadece bir kişinin bildiği bir hadis topluma mal edilmiş, nesiller arasında güçlü bir iletişim kurulmuş ve bilgiler sağ- lam şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır. Hadis öğrencileri hocalarının hayatını tes- bit ederek tabakat, tezkire, meşyeha, te- râcim, nakd-i ricâl, vefeyât, menâkıb gibi adlarla anılan ricâl edebiyatını geliştirmiş- ler, ayrıca gittikleri yerlerle ilgili tarihî ve coğrafi bilgileri kaydederek diğer bilim dal-

ları açısından da zengin bir miras bırak- mışlardır. Rihle zamanla hadis öğrenimi- nin bir parçası haline gelmiş, rihle yapan- ların cerh ve ta'dile ilişkin görüşlerine da- ha fazla itibar edilmiştir. Meşhur muhad- dislerin rivayetlerde aradıkları hoca ile gö- rüşme (likâ) ve aynı zaman diliminde ya- şama (muâsarât) şartları rihle ile doğrudan ilgilidir. Rivayetin rihle sırasında şifâhî ola- rak alınması rihle yapılmadan doğrudan kitaptan alınmasından daha değerli gö- rülmüştür. Hatta kitâbî rivayetlerin yay- gınlaştığı dönemlerde bile kitabın rivayet icâzetini vicâhen almak bir üstünlük se- bebi sayılmıştır.

Rihle sırasında ibadet ve zikirde devam- lılık yanında cömertlik, sefer meşakkatine katlanma gibi sefer âdâbına riayet gerek- lidir. İlim yolculuğuna çıkmak isteyen kim- se öncelikle kendi beldesindeki ulemânın rivayetlerini öğrenmeli ve gittiği yerlerde bunları rivayet etmelidir. Yola çıkmadan önce beldesindeki hocalarıyla istişare edip hangi bölgelere gideceğini ve kimlerle gö- rüşeceğini tesbit ettikten sonra bir per- şembe günü yola çıkmalıdır. Varmak iste- diği yere ulaşınca hadis öğrenmek istedi- ği hoca ile bir an önce görüşüp onun riva- yetlerini almaya çalışmalıdır. Râvî birçok hocadan hadis öğrenmek yerine âlî isnad- la aldığı rivayet sayısını arttırmalı, kendi- sinin bilmediği rivayetlerin ve isnadların peşine düşmeli, her hocanın kendine has rivayetlerini öncelikle almalı, aşırı semâ arzusuna kapılmamalı ve rihlesinin çoklu- ğunu böbürlenme vesilesi yapmamalıdır. Bir beldede mutlaka bilinmesi gereken bil- gileri öğretecek kimsenin bulunmaması halinde rihle yapmak zorunlu olduğundan ailesi izin vermese bile râvî ilim yolculuğ- na çıkmalıdır. Elde edilmek istenen bilgi- nin bir beldede bulunması halinde rihleye gerek olmadığı söylenmişse de diğer bel- delerde farklı bilgiler bulunabileceği için rihle teşvik edilmiştir. Rihleye çıkacak kişi ailesinin nafakasını temin etmek zorunda olduğundan bazı muhaddisler erken dö- nemde evlenmeyi uygun görmemiştir. Ha- dis talebesinin rihleye çıkmadan önce iyi bir yol arkadaşı edinmesi tavsiye edilmiş- tir. Rihle sırasında yollarda fazla oyalan- mamalı, amacına ulaştıktan sonra hemen geri dönüp rivayetleri tasnif etmeli ve öğ- retmeye vakit ayırmalıdır. Diğer İslâmî ilim- lerde de rihle yapılmakla birlikte bunların hiçbirisi hadis ilminde olduğu gibi geniş bir coğrafyayı kapsamamıştır. Fetihlerle İslâm toprakları genişledikçe rihlenin kapsamı da genişlemiştir.

Rihleye dair en önemli eser Hatîb el- Bağdâdî'nin *er-Rihle fi talebi'l-hadis*'i- dir (nşr. Nûreddin İtr, Beyrut 1395/1975). Hadis ilminde tek bir hadis için yapılan rih- leleri ele alan bu eser sahâbenin bir hadis için yaptığı rihleler yanında tâbiîn nesli ve daha sonraki nesillerin rihleleri, âlî isnad elde etmek için yapılan rihleler gibi konu- ları içermektedir. Nâşir, eserin sonuna ilâ- ve ettiği *İstidrâkû'z-ziyâdât 'alâ Kitâ- bi'r-Rihle* adlı otuz yedi sayfalık inceleme- sinde ashâbın Hz. Peygamber'e yaptığı rih- lelerle tâbiînin, daha sonraki nesillerin ve bazı muhaddislerin rihlelerini ele almış- tir. Eseri ayrıca Subhî es-Sâmerrâî *Mec- mû'atü'r-resâ'il fi 'ulûmi'l-hadis* (Medi- ne 1389/1969, s. 37-72) ve Nasr Ebû Atâ *Mecmû'atü'r-resâ'il fi 'ulûmi'l-hadis* (Riyad 1415/1994, s. 127-242) içinde neş- retmiştir. Rihle konusunu ele alan diğer bazı çalışmalar şunlardır: İsmâ ez-Zeytûnî, *er-Rihle ve eşeruhâ fi'l-hadis* ve *'ulû- mih* (doktora tezi, 1988, Câmiatü'z-Zeytû- ne el-külliyetü'z-Zeytûniyye [Tunus]); Yu- suf Açikel, *Hadis Toplamak İçin Yapı- lan Seyahatler (Rihle)* (yüksek lisans tezi, 1992, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Hü- seyin Nassâr, *Edebü'r-rihle* (Kahire 1991); Hüsnü Mahmûd Hüseyin, *Edebü'r-rih- le 'inde'l-'Arab* (Kahire 1976); Mustafa Münîr Edhem, *Rihletü'l-İmâm eş-Şâ- fi'î ilâ Mısr* (Kahire 1930); Ahmed Ra- mazan Ahmed, *er-Rihle ve'r-rahhâle- tü'l-müslimîn* (Cidde 1984 [?]); İmâdüd- din Hafîl, *Rihle fi 'aşi'r-risâle* (Bağdat 1987); Ali Muhsin Mâlullah, *Edebü'r-rih- lâ't 'inde'l-'Arab fi'l-meşriq neş'etühû ve te'tavvürühû hattâ nihâyeti'l-kar- ni's-şâmini'l-hicrî* (Bağdat 1978); Kâ- sım b. Yûsuf et-Tüccîbî es-Sebtî, *Müs- tetâdû'r-rihle ve'l-igtirâb* (nşr. Abdül- hafîz Mansûr, Libya-Tunus 1395/1975); İsmâil el-Arabî, *Târîhu'r-rihle ve'l-istik- şâf fi'l-berri ve'l-bahr* (Cezayir 1986); I. R. Netton, *Seek Knowledge: Thought and Travel in the House of Islam* (Richmond- Surrey 1996); Nazik Saba Yared, *Arab Tra- vellers and Western Civilization* (Lon- don 1996).

BİBLİYOGRAFYA :

Râmihürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâşıl* (nşr. M. Ac- câc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 216-218, 234; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadis* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Haydarâbâd 1935 → Medine-Beyrut 1397/1977, s. 1-5; Hatîb el-Bağ- dâdî, *el-Câmi' li-ahlakü'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 223-248; a.mlf., *er-Rihle fi talebi'l-hadis* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1395/1975, neşredenin gi- rişi, s. 12-59; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadis* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1401/1981, s. 222-223; Bedreddin el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/

1972, II, 52-53; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, II, 6-7, 60-65, 151, 314; III, 6; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllâtîf), Kahire 1385/1966, II, 45, 142, 160; Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1416/1995, II, 720-721; M. Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 99-100; M. Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kabale't-tedvîn*, Beyrut 1383/1963, s. 176-183; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *et-Târîh ve'l-mü'errihûne'l-Arab*, İskenderiye 1967, s. 211-212; I. Goldziher, *Muslim Studies* (trc. C. R. Barber - S. M. Stern), London 1971, II, 165-167; Muhammad Zubayr Siddîqî, *Hadith Literature* (ed. Abdal Hakim Murad), Cambridge 1993, s. 40-42; C. F. Beckingham, "The Rihla: Fact or Fiction?", *Golden Roads: Migration, Pilgrimage and Travel in Mediaeval and Modern Islam* (ed. I. R. Netton), Richmond 1993, s. 86-94; Subhî es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), İstanbul 1997, s. 36-45; Hamza Abdullah Melbârî, *'Ulümü'l-hadîs fi dav'i tahtî-kâti'l-muhaddîsîne'n-nuqqâd*, Beyrut 1423/2003, s. 87-88; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, Ankara 2007, s. 37, 75-77; L. Librande, "The Categories High and Low as Reflections on the Rihlah and Kitabah in Islam", *Isl.*, LV/2 (1978), s. 267-280.

İBRAHİM HATİBOĞLU

er-RİHLETÜ'L-MAGRİBİYYE

(الرحلة المغربية)

Ebû Muhammed el-Abderî'nin özellikle VII. (XIII.) yüzyıl sonlarında Kuzey Afrika'daki ilim ve kültür hayatına yer veren seyahatnâmesi
(bk. ABDERÎ, Ebû Muhammed).

RİHVET

(الرخوة)

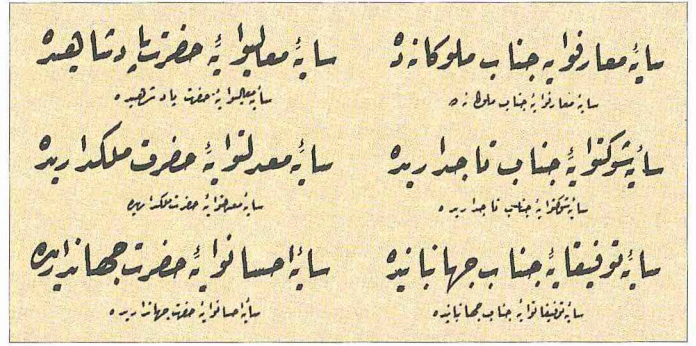
Arap alfabesinin bazı harflerindeki yumuşak telaffuz özelliğini ifade eden terim
(bk. HARF).

RİK'A

(الرقعة)

Osmanlılar tarafından geliştirilen bir yazı çeşidi.

Sözlükte "kâğıt, deri parçası" anlamına gelen rik'a (ruk'a) hat sanatında çabuk, kolay yazma ve okuma ihtiyacından doğmuş, kalemin tabii akışına uygun divanî özelliklerini taşıyan bir yazı türünün adıdır. Ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmeyen rik'a yazının XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Dulkadroğulları döneminde kullanıldığı ileri sürülmektedir (Gökbilgin, s. 46). Bu yazı XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlılar'da Divân-ı Hü-

İzzet Efendi'nin rik'a yazısı

mâyün'da belli kurallara bağlanmış ve ana çizgileriyle beliren bir karakter kazanmıştır. XIX. yüzyılda günlük hayatta, mektuplarda ve resmî yazılarda yaygın biçimde kullanılmış, Bâbiâli hükümet dairelerinde işlek hale getirilmiştir. Kısa sürede diğer İslâm ülkelerinde de beğenilen rik'a günümüze kadar basitliği ve kolaylığı sebebiyle eğitim ve öğretimde önemini korumuş, matbu kitap dışında geniş kullanım alanı bulmuştur. Bâbiâli'de hükümet dairelerinde çalışan memurların yazdığı eski rik'a veya Bâbiâli rik'ası Mümtaz Efendi (ö. 1872) tarafından belli kurallara bağlanarak üslûplaştırılmıştır. Bu sebeple Mümtaz Efendi rik'ası da denen bu tarzın divanî yazıdan ayrı belirgin özellikleri vardır.

Rik'ada divanî yazıdaki elif, kâf, lâm gibi dikey harflerin boyları küçülmüş; zülfe, kavis ve ayrıntıları ortadan kalkmış; sol tarafa olan meyli dik, keskin, köşeli bir biçim almış; fâ, kâf, mîm, vav harflerinin gözleri kapanmış, sin dişleri kaybolmuş ve düz bir çizgi haline gelmiştir. Rik'a yazıda nokta kalemin çıkardığı noktanın yarısıdır. İki nokta bir çizgi, üç nokta kıvrık bir biçim kazanmıştır. Şin, dâd, nûn harflerinin çanağı "˘" şeklini almıştır. Rik'ada harfler ve kelimeler harekesiz, 20-30 derece açıyla satıra oturacak şekilde dizilmiş, yalnız küpler ve "mîm" in "elif"i satırdan aşağı sarkmıştır. Süratle yazılabilmesi için harf

bünyelerinde yapılan bu kısaltmalar rik'a yazının estetik ifade gücünü azaltmış, şahsî his ve heyecan unsurlarını öne çıkarmıştır.

Mümtaz Efendi'den sonra Galatasaray Mekteb-i Sultânisi hat hocası Mehmed İzzet Efendi (ö. 1903) Âlî Paşa, Fuad Paşa ve Cevdet Paşa'nın yazıları üzerinde yaptığı inceleme ve değerlendirmenin ardından rik'a yazıda yeni bir üslûp ortaya koymuştur (Baltacıoğlu, *Sanat*, s. 106). Bu üslûpta harf bünyeleri klasik, kesin oran ve ölçülerini bulmuş, bodurluktan kurtulmuş, dikey harflerin sola meyli azalmış, kelimeler geometrik düzen içinde daha açık yazılarak en güzel âhenk sağlanmıştı. Bu özellikleriyle sanat yazısı seviyesine yükselen İzzet Efendi rik'ası hattatlar tarafından çok beğenilmiş ve yaygınlaşmış, zamanla Mümtaz Efendi rik'ası unutulmuştur. Rik'anın süratli, kuralları kırılarak yazılması sonucu rik'a kırması veya Bâbiâli kırması denilen bir şekli ortaya çıkmış, bu tarzda sık kullanılan bazı kelimeler, birleşmeyen harfler birleşerek özel bir biçim almıştır. Kalem ağzı genişliği 1 mm. olan rik'anın celf şekli harf inkişabından önce dükkân levhalarında, ilânlarda ve az da olsa kitâbelerde kullanılmıştır. Günümüzde müslüman ülkelerde gazete başlıkları ve dükkân levhaları genellikle celf rik'a ile yazılmaktadır.

Mümtaz Efendi'nin rik'a yazısı (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonu)

